

האם סין יכולה לשמש כגורם תיווך בינלאומי

גליה לביא ועודד ערן | 30 במארס, 2023 | גיליון 1706

איראן וערב הסעודית הסכימו לחדש את היחסים הדיפלומטיים ביניהן בעקבות שיחות שהתקיימו בבייג'ינג. עשרה ימים לאחר חתימת ההסכם ביקר במוסקבה נשיא סין, שי ג'ין-פינג, והגעתו נתפסה בקרב רבים כאפשרות לניסיון תיווך נוסף, הפעם בין רוסיה לאוקראינה. אירועים אלה מרמזים על אפשרות שסין מעוניינת למצב את עצמה כמתווכת בינלאומית על רקע "יוזמת הביטחון הגלובלית" (GSI) הסינית. גם אם מדובר בעיקר ברטוריקה מעורפלת ולא במעורבות אקטיבית בתיווך, גם למילים יש כוח. מכאן השאלה מה יהיו ההשלכות של תיווך סיני על המרחב האירופי, המזרח התיכון וכמובן על המרחב הבין-מעצמתי.

ב-10 במארס הודיעו איראן וערב הסעודית כי הסכימו לחדש את היחסים הדיפלומטיים ביניהן, וזאת בעקבות שיחות שהתקיימו בבייג'ינג. ההכרזה על אודות המעורבות הסינית בגיבוש ההסכם הפתיעה רבים ברחבי העולם, שכן סין אינה ידועה כמדינה שלוקחת חלק בתיווך בין צדדים ניציים - מה גם ששיחות הפיוס בין איראן לערב הסעודית התקיימו במשך השנתיים האחרונות בחסות עיראק ועומאן. שאלות בדבר חלקה של סין בהשגת ההסכם נשארו עד כה ללא תשובה, אך ברור שהדיפלומטיה הסינית זכתה להישג במאבק עם ארצות הברית על השפעה במרחב הגלובלי.

עשרה ימים לאחר חתימת ההסכם בין איראן לערב הסעודית הגיע נשיא סין, שי ג'ין-פינג, לרוסיה, לראשונה מחוץ לארצו מאז מינויו חסר התקדים לכהונה שלישית. הגעתו למוסקבה, כשהדי ההסכם בין איראן לערב הסעודית לא שכנו עדיין, נתפסה בקרב רבים כאפשרות לניסיון תיווך נוסף, הפעם בין רוסיה לאוקראינה, המנהלות מלחמה עקובה מדם בשנה החולפת. [מאמר](#) שפרסם הנשיא הסיני בעיתונות הרוסית, כהרגלו לפני ביקורים מדיניים, חיזק השערות בכיוון זה כשהנשיא התייחס לסוגייה האוקראינית וטען כי "אין פתרון פשוט לסוגיה מורכבת". כן הדגיש שי את עמדתה האובייקטיבית, לדבריו, של סין בנושא זה וחזר על הצעתו בת 12 הנקודות להסדר המדיני למשבר, המתבססת על עקרון הריבונות ושלמותן הטריטוריאלית של כל חברות האו"ם, קוראת להפחתת המתיחות עד להגעה להפסקת אש, אולם לא קוראת לנסיגת הכוחות הרוסיים.

ההשערות התבדו כאשר ההצהרות שפורסמו לפני ואחרי פגישת הנשיאים הבהירו שהסכם שלום לא צפוי להיחתם בקרוב בין הצדדים הנלחמים. אמנם נשיא רוסיה [הביע נכונות](#) לחדש את שיחות השלום בהקדם האפשרי, על בסיס ההצעה הסינית, אך בהצהרה לתקשורת הוסיף

פוטין שלא ניכרת מוכנות לכך מצד קייב והמערב. גם קריאה להפסקת אש לא נשמעה בהצהרות המסכמות ונראה כי שני הנשיאים כיוונו יותר לגיבושה של [תכנית ביטחון כוללת](#), שתיקח בחשבון את צורכי הביטחון של רוסיה, לצד אלו של נאטו. למרות זאת, לא מן הנמנע שמאחורי הקלעים החלו גישושים סיניים לקראת הסדר עתידי, שיבשילו בהמשך. נזכיר שנשיא אוקראינה, וולודימיר זלנסקי, עצמו [הזמין](#) את סין להיות שותפה במאמצים לסיום המלחמה וקרא לנשיא שי להיפגש עמו כדי לדון בתכנית הפיוס בת 12 הנקודות. שיחת טלפון ראשונה בין נשיא סין לזלנסקי תהיה הסנונית שתבשר נכונות סינית אמיתית להתערב בסכסוך הדמים הזה.

כך או כך, אפשר שהתפתחויות אלה מרמזות על כך שסין מעוניינת להיכנס לעסקי התיווך הבינלאומי, המשתלבים מצוין עם [יוזמת הביטחון הגלובלית](#) (GSI), שעליה הכריז נשיא סין ב-21 בפברואר 2022. גם אם מדובר בעיקר ברטוריקה מעורפלת ולא במעורבות אקטיבית בתיווך, הרי שגם למילים יש כוח. נשאלת השאלה: מה יהיו ההשלכות של תיווך כזה על המרחב האירופי, המזרח התיכון וכמובן על המרחב הבין-מעצמתי.

תגובתה של וושינגטון למעורבות סין בהשגת ההסכם בין ערב הסעודית לאיראן הייתה מאופקת, ייתכן שמשום שריאד דיווחה לה על המגעים ומשום שמיד לאחר ההסכם הודיעה ארצות הברית על רכש סעודי של מטוסי נוסעים בשווי 37 מיליארד דולר. בהקשר הרוסי-אוקראיני, עיקר מעייניה של ארצות הברית הוא במניעת הישג מרוסיה ובתוך כך מניעה של סיוע צבאי וכלכלי סיני. וושינגטון שיגרה לבייג'ינג מסרים ברורים, ויש שיגידו בוטים, שלא למסור נשק לרוסיה, אם כי הנשיא בידן אמר (ב-24 במארס) שעד כה לא ידוע שסין עשתה זאת. גם אירופה, המוטרדת ממאמצי סין לבסס מעמד כלכלי ביבשת, לא תראה בעין יפה ניסיון סיני לתווך באופן שיעצים את יוקרתה. לפיכך, ארצות הברית ואירופה תסתמכנה על כך שהסיוע הכלכלי והצבאי לאוקראינה יניע את קייב להתנגד לדריסת רגל סינית משמעותית בתיווך בינה לבין רוסיה, אם וכאשר תהליך כזה יתרחש. נראה, שכל עוד אוקראינה עומדת בתוקף על נסיגה מלאה של הכוחות הרוסים מהשטחים שנכבשו תתקשה סין לכפות זאת על רוסיה, ומשכך ניתן לראות בהזמנתו של זלנסקי דחייה מנומסת את הצעת התיווך הסינית בלי לפגוע בסין, שהיא חברה קבועה במועצת הבטחון, ולהפוך אותה לגורם עוין.

המזרח התיכון עלה אף הוא בשיחת הנשיאים במוסקבה, כאשר שניהם בירכו על הנורמליזציה ביחסים בין ערב הסעודית לאיראן, תמכו בפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני על בסיס "פתרון שתי המדינות", והביעו תמיכה בריבונות, בעצמאותן ובשלמותן הטריטוריאלית של סוריה ולוב. לסיום [התחייבו](#) הנשיאים לבנות מסגרת אבטחה קולקטיבית לאזור המפרץ בהתבסס על יוזמות הביטחון של אזור המפרץ שהציעו. אלא שהמציאות במזרח התיכון לא מחכה למעצמות: לאחרונה [פורסם](#) כי סוריה וערב הסעודית צפויות לנרמל את היחסים ביניהן. ייתכן שגם הסכם מתגבש זה יחתם בבייג'ינג, אך גם אם לא - סין תוכל עדיין להציגו כחלק מ"יוזמת הביטחון הגלובלית" שלה.

עם זאת, סיכוייה של סין למנף להשפעה גוברת במזרח התיכון עתיר הסכסוכים את הישגה בהסכם בין ערב הסעודית לאיראן אינם רבים, משום שאינה נהנית מההשפעה החלקית שיש לה בטהראן או מהנוכחות הכלכלית מתרחבת במפרץ גם בחלקים אחרים באזור. יכולתה של סין למלא תפקיד תיווך משמעותי היא פונקציה ישירה של עוצמתה הכלכלית. זו באה לידי ביטוי עד כה במפרץ, אזור עתיר משאבי האנרגיה והון, ומעט מאד באזורים הנחשלים. השקעותיה במדינות השכנות לישראל מצומצמות ואין בהן כדי לסייע לסין להפוך לגורם תיווך משמעותי, לו שאפה להגיע למעמד כזה. גם פעילותה של סין בקרן אפריקה מפנה זרקור לעבר ניסיון תיווך סיני אפשרי בין מצרים לאתיופיה בסוגיית מי הנילוס, אבל כאן תפגוש סין את ארצות-הברית, שכבר פעילה בנושא זה.

למרות זאת, פרופ' ויקטור גאו, לשעבר דובר המפלגה הקומוניסטית ומקורב לממשל הנוכחי בבייג'ינג, לא זו בלבד שהוא משוכנע שסין תיזום ותתווך בסוגיות נוספות במזרח התיכון, אלא אף [מבהיר](#) שבנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני, "הגיע הזמן לבחון יוזמה חדשה, צורת חשיבה חדשה... אולי על ידי השתתפות סין כמתווכת, כערבה, או כגורם מסייע" כדי להעלות את הסיכוי לשלום. נשאלת השאלה: האם יש לסין שאיפה ו/או יכולת להגיע למעמד של מתווך המקובל על שני הצדדים, או כזה שאינו נתקל בהתנגדות של שחקנים בינלאומים אחרים.

הניסיון ההיסטורי של ניסיונות התיווך בסכסוך הישראלי-פלסטיני אינו אמור לעודד את סין להשקיע מאמץ בכוון זה. ישראל התנגדה מאז 1967 למעורבות תיווך פעילה של גורמים חיצוניים והתעקשה על מו"מ ישיר. היא סטתה מאז 1973 מהקו הזה כאשר איפשרה מעורבות אמריקאית מלאה בהסכם השלום עם מצרים (1979) ומעורבות חלקית בהסכמים עם הפלסטינים, עם ירדן ובגיבוש "הסכמי אברהם". הפלסטינים, על אף רצונם בבינאום הסכסוך ופתרונו, הסכימו לקבל מעורבות אמריקאית בלבד, מתוך הבנה שוויינגטון היא הגורם הבינלאומי היחיד שבכוחו ללחוץ על ישראל ולחלץ ממנה וויתורים. במצב הדברים הנוכחי, לא צפוי שינוי מהותי בגישת ישראל והפלסטינים, מה גם שחידוש מו"מ לקראת הסדר מלא של הסכסוך הישראלי-פלסטיני אינו נראה באופק. אמנם, אם סין תחליט לנסות ולהשיג לעצמה מעמד של מתווך באמצעות השקעה בפרויקטים אזוריים שבהם מעורבות ישראל, ירדן והאמירויות ו/או בפרויקטים בשטחי הרשות הפלסטינית, ישראל וגם ארצות-הברית תעמודנה מול דילמה. אך גם דרך פעולה זו לא תהיה ערובה לכך שסין תוכל לשדרג את מעמדה מעבר להיותה חברה קבועה במועבי"ט. מדינות באיחוד האירופי כמו גם בריטניה מסייעות מזה עשרות שנים לפלסטינים, אך וויתרו על הניסיון לשמש כמתווכות פעילות ומשפיעות בניסיון להשיג פתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני.

לפיכך, ההמלצה לדרג המדיני בישראל בבואו לעודד מעורבות סינית בפרויקטים כלכליים, היא לא רק לוודא שמעורבות זו אינה מסכנת את יחסי ישראל-ארצות הברית, אלא גם להבהיר בכלים הדיפלומטיים שישראל לא תשנה את דפוס הפעולה שהנחה אותה עד כה בניהול המאמץ לפתור את כל היבטיו של הסכסוך הישראלי-ערבי, ובראשם זה הנוגע לפלסטינים.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט